

Auktorisoidun kääntäjän tutkintojärjestelmän kehittämistyöstä vuoden 2008 jälkeen

Gun-Viol Vik
Diakonia-ammattikorkeakoulu

Terhi Seinä
Opetushallitus

<https://doi.org/10.61200/mikael.136304>

Abstract

Translators have been certified in Finland since 1967. In 2008, the organisation of the examination for authorised translators was revised and ever since it has been maintained by the Finnish National Agency for Education.

Digitalisation has provided new means for the development of the examination as well as the register of authorised translators. The Optima learning management system was introduced in 2014 as a platform for the administration of the examination. The platform is used by 1) the Board for the Authorised Translator's Examination for approving examination tasks and verifying examination assessments, 2) the participants of the examination, 3) the assessors of the examination tasks, and 4) by the Board and the responsible administrators at the Finnish National Agency for document management. In 2022, the Register of Authorised Translators was revised. In the revised register, special emphasis was placed on the accessibility for individuals seeking an authorised translator as well as on the equality among registered authorised translators offering their translation services.

In this article, we discuss the benefits of this development work since 2008, including some effects related to sustainability.

Avainsanat: auktorisoidun kääntäjän tutkinto, auktorisoitujen kääntäjien rekisteri, digitalisaatio, Optima

Keywords: examination for authorised translators, register of authorised translators, digitalisation, Optima

1 Johdanto

Tässä artikkelissa valaisemme auktorisoidun kääntäjän tutkintojärjestelmän kehittämistä vuoden 2008 jälkeen. Tutkinon aikaisempia vaiheita on kuvattu mm. Kaarina Hietasen väitöskirjassa (Hietanen 2005) sekä Tarja Leblayn toimittamassa julkaisussa auktorisoidun kääntäjän tutkinon historiasta ja nykypäivästä (Leblay 2017a). Tutkinon

järjestämisessä on otettu käyttöön sähköisiä järjestelmiä, mikä on vähentänyt papereiden tulostamista ja lähettämistä tutkinnon eri vaiheissa. Myös tutkintoon liittyvä eri toimijoiden matkustaminen on vähentynyt. Tätä kehitystä nopeutti koronapandemia etäratkaisuihin. Kehittämistoimenpiteiden tavoitteena on auktorisoidun kääntäjän tutkintojärjestelmän toiminnan jatkuva päivittäminen ja sujuvoittaminen.

Auktorisoidun kääntäjän tutkintojärjestelmän ylläpidosta ja kehittämisestä sekä auktorisoidun kääntäjän tutkinnon toimeenpanon valvonnasta on vuodesta 2008 lähtien vastannut Opetushallitus. Opetushallituksen yhteydessä toimii Auktorisoitujen kääntäjien tutkintolautakunta, jonka Opetushallitus asettaa enintään viideksi vuodeksi kerrallaan. Auktorisoitujen kääntäjien tutkintolautakunnan tehtävänä on myöntää ja peruuttaa auktorisointi, valvoa auktorisoitujen kääntäjien toimintaa, päättää auktorisoidun kääntäjän tutkintasuoritusten hyväksymisestä ja hylkäämisestä, antaa tutkintotodistus sekä huolehtia auktorisoidun kääntäjän tutkinnon toimeenpanoon liittyvistä järjestelyistä. Auktorisoitujen kääntäjien tutkintolautakunnan tehtäviin kuuluu lain mukaan myös auktorisoitujen kääntäjien rekisterin ylläpito. Lisäksi tutkintolautakunta voi tehdä aloitteita tutkintojärjestelmän kehittämiseksi. (Laki auktorisoiduista kääntäjistä, L 1231/2007 § 10–12, § 15.)

Digitalisaatio on luonut uusia mahdollisuuksia auktorisoidun kääntäjän tutkintojärjestelmän ja auktorisoitujen kääntäjien rekisterin kehittämiseksi. Tärkeitä askeleita ovat olleet vuonna 2014 tutkinnon järjestämisessä käyttöön otettu verkko-ympäristö Optima ja vuonna 2022 uusittu auktorisoitujen kääntäjien rekisteri. Opetushallituksen ylläpitämien verkkosivujen kehittäminen on myös osaltaan vähentänyt paperiliikennettä ja lisännyt tiedottamisen avoimuutta. Uudeksi toimintatavaksi tuli vuonna 2020 koronapandemian myötä joko kokonaan videoneuvotteluina tai niin sanottuina hybridikokouksina pidetyt kokoukset ja tapahtumat, joiden myötä auktorisoidun kääntäjän tutkintojärjestelmään liittyvä matkustaminen väheni aikaisempaan verrattuna. Näin yhtenä vaikutuksena on myös ollut yhä ekologisempi toiminta.

2 Auktorisoitujen kääntäjien tutkinnon sisältö ja tutkintoon osallistuminen

Oikeus toimia auktorisoituna kääntäjänä on mahdollista saada suorittamalla hyväksytysti auktorisoidun kääntäjän tutkinto tai suorittamalla laissa säädetyt kääntämisen korkeakouluopinnot. Myös aikaisemmin virallisen kääntäjän oikeuden saanut henkilö voi hakea auktorisoidun kääntäjän oikeutta Auktorisoitujen kääntäjien tutkintolautakunnalta. (Laki auktorisoiduista kääntäjistä, L 1231/2007 § 2, § 25.)

Kerran vuodessa marraskuussa järjestettävään auktorisoidun kääntäjän tutkintoon osallistuu 50–100 henkilöä ja kielipareja on jokaisessa tutkinnossa 25–40 (ks. Opetushallitus 2023a, Tilastoja). Tutkinnossa toisena kielenä on aina suomi tai ruotsi tai jokin saamen kielistä (inarin-, koltan-, tai pohjoissaame); käännössuunta voi siis olla esimerkiksi suomi–arabia tai englanti–ruotsi. Saamen kielissä kieliparin toinen kieli on ollut suomi.

Auktorisoidun kääntäjän tutkinnon perusteissa määritellään tutkinnossa vaadittu kieli- ja kääntämistaito sekä taito toimia auktorisoituna kääntäjänä (Opetushallitus 2012).

Tutkintoon kuuluu kolme osiota. Ensimmäisessä osiossa testataan monivalintatehtävällä tutkinnon suorittajan tietämystä auktorisoidun kääntäjän ammatinharjoittamiseen liittyvistä asioista. Tässä tutkinnon osassa ei sallita apuvälineitä. Toinen osio koostuu kahdesta käännöstehtävästä, joista toinen tehtävä on pakollinen lain ja hallinnon alan tekstin kääntäminen ja toinen käännöstehtävä on valinnainen koulutuksen, lääketieteen, talouselämän tai tekniikan alalta. Käännöstehtävissä testataan kieli- ja kääntämistaitoa, lähde- ja kohdekielten hallintaa sekä näiden kielialueiden kulttuurien tuntemusta. Käännöstehtävissä tutkinnon suorittaja saa käyttää perinteisiä ja sähköisiä apuvälineitä (ks. tämän artikkelin luku 4).

Käännettävien tekstien pituus on noin 2000 merkkiä sisältäen välilyönnit. Tutkinnon jälkeen lähdetekstit julkaistaan Opetushallituksen ylläpitämällä auktorisoidun kääntäjän tutkinnon verkkosivuilla, joissa on myös esimerkkejä monivalintatehtävistä (Opetushallitus 2023a, Auktorisoidun kääntäjän tutkinto). Tehtävien julkaiseminen edistää tutkintoon liittyvää avoimuutta ja antaa potentiaalisille tutkinnon suorittajille mahdollisuuden valmistautua tutkintoon.

Auktorisoidun kääntäjän oikeus on mahdollista saada myös korkeakoulututkinnon perusteella tutkintoon sisältyvässä kieliparissa vieraasta kielestä äidinkieleen tai A-työkieleen. Tämän edellytyksenä ovat maisteritasolla suoritettut pää- tai sivuaineen 60 opintopisteen laajuiset käännöstieteen opinnot kyseisessä kielessä, joihin sisältyy vähintään kuuden opintopisteen laajuiset auktorisoidun kääntämisen opinnot (Laki auktorisoiduista kääntäjistä, L 1231/2007 § 2; Valtioneuvoston asetus auktorisoiduista kääntäjistä, A 1232/2007 § 1).

Vuonna 2014 Opetushallitus otti käyttöön tutkintojärjestelmän hallinnoinnissa verkkoympäristö Optiman, johon vuosittain laaditaan tutkintotila auktorisoidun kääntäjän tutkinnon suorittajille. Myös tutkinnon käännöstehtävien laatijat ja arvioijat hoitavat tutkintoon liittyvät tehtävänsä tässä verkkoympäristössä. Lisäksi Optima toimii Auktorisoitujen kääntäjien tutkintolautakunnan kokous- ja työtilana mm. tutkinnon järjestämiseen ja arviointien hyväksymiseen liittyvissä tehtävissä. Optiman toiminnot on räätälöity tutkintojärjestelmän tarpeiden mukaisiksi.

Tietoa tutkintojärjestelmästä, tutkinnosta ja tutkintotehtävistä löytyy Opetushallituksen ylläpitämillä auktorisoidun kääntäjän tutkintojärjestelmän verkkosivuilla (Opetushallitus 2023b, Auktorisoidun kääntämisen tutkintojärjestelmä).

3 Tutkinnon järjestäminen ja siihen osallistuvat toimijat

Auktorisoidun kääntäjän tutkinto järjestetään vuosittain marraskuussa. Tutkinnosta ilmoitetaan heinäkuussa Opetushallituksen verkkosivuilla, Helsingin Sanomissa, Hufvudstadsbladetissa ja Virallisessa lehdessä. Viime vuosina tutkinnosta on tiedotettu myös Opetushallituksen some-kanavilla. Tutkinnosta tiedotetaan molemmilla kansalliskielillä. Osallistujia on ollut vuosittain myös Ruotsista, sillä Suomen auktorisoidun kääntäjän tutkinnon kautta saatu auktorisointi hyväksytään myös Ruotsissa.

Tutkintopaikkakunniksi ovat vakiintuneet Helsinki, Tampere ja Joensuu. Aiemmin tutkinto järjestettiin myös Turussa. Tutkintoja on järjestetty myös Oulussa ja Inarissa, jos

näillä paikkakunnilla on ollut vähintään viisi ilmoittautunutta. Tutkintopaikkana on paikkakunnalla toimiva yliopisto tai muu koulutuslaitos. Tutkinto suoritetaan tutkintopaikan tietokoneilla Optimassa. Opetushallitus tekee tutkintopaikan järjestäjän kanssa sopimuksen käytännön järjestelyistä tutkintopäivänä.

Auktorisoidun kääntäjän tutkintojärjestelmän ylläpidosta ja kehittämisestä sekä auktorisoidun kääntäjän tutkinnon toimeenpanon valvonnasta vastaa Opetushallitus (Laki auktorisoiduista kääntäjistä, L 1231/2007 § 10). Opetushallituksen yhteydessä toimiva Auktorisoitujen kääntäjien tutkintolautakunta koostuu käännösalan ammattilaisista ja kouluttajista sekä auktorisoitujen kääntäjien palveluita käyttävien viranomaisten ja sidosryhmien edustajista. Tutkintolautakunnan keskeisiä tehtäviä ovat huolehtia auktorisoidun kääntäjän tutkinnon toimeenpanoon liittyvistä järjestelyistä, hyväksyä tutkinto ja antaa sen suorittamisesta todistus. Lisäksi lautakunta mm. myöntää ja peruuttaa auktorisoinnin ja valvoo auktorisoitujen kääntäjien toimintaa (Laki auktorisoiduista kääntäjistä, L 1231/2007 § 12). Lautakunnalla on sihteeri, Opetushallituksen virkahenkilö, jolla on päävastuu tutkintojärjestelmän ja lautakunnan tehtävien toimeenpanosta. Ulkopuoliset voivat lähettää lautakunnalle viestejä lautakunnan omaan sähköpostiin, joka ohjautuu vastuuvirkahenkilölle. Myös toinen Opetushallituksen virkahenkilö osallistuu tutkinnon käytännön järjestelyihin.

Monivalintatehtävän laatii tutkintolautakunnan jäsenistä koostuva työryhmä. Tehtävä laaditaan niin, että vastausten tarkistaminen tapahtuu automaattisesti tutkintotilassa. Käännöstehtävien laatimisesta ja arvioimisesta vastaavat lautakunnasta erilliset laatija-arvioijat, jotka Opetushallitus nimittää ja yhdessä lautakunnan kanssa kouluttaa tehtävänsä. Arvioijan kelpoisuudesta säädetään asetuksessa auktorisoiduista kääntäjistä (Valtioneuvoston asetus auktorisoiduista kääntäjistä, A 1232/2007 § 12). Järjestelmässä on käytössä myös oikaisuvaatimusprosessi (Laki auktorisoiduista kääntäjistä, L 1231/2007 § 21), jossa käytetään kolmansina arvioijina tutkintojärjestelmän ulkopuolisia asiantuntijoita. Kolmas arvioija nimitetään ja koulutetaan erikseen kuhunkin oikaisuvaatimuksen uudelleenarviointiin.

Tutkintojärjestelmän toiminnassa on olennaista varmistaa, että tutkinto, tutkintotehtävien laadinta ja tutkintosuoritusten arviointi noudattavat korkeita laatu-kriteerejä. Jokaista käännössuoritusta arvioi kaksi arvioijaa, joista toinen on erityisesti kohde- ja toinen lähdekielen asiantuntija. Heidän tulee arvioinnissaan tehdä yhteistyötä ja olla yksimielisiä esittäessään käännössuoritusten hyväksymistä tai hylkäämistä. Opetushallitus ja tutkintolautakunta järjestävät uusille laatijoille ja arvioijille perehdyttämiskoulutuksen. Vuosittain järjestetään kolme seminaaria kaikille laatijoille ja arvioijille: laatijaseminaari syksyn alussa ilmoittautumisten ollessa selvillä, esiarviointiseminaari marraskuussa tutkinnon jälkeen sekä arviointiseminaari seuraavan vuoden alussa, kun arvioijat ovat tehneet alustavat arviointinsa. Käännöstehtävien laatijoiden ja arvioijien työskentelyä ohjaavat tutkintolautakunnan sihteerin ja lautakunnan työryhmän vuosittain laatimat laatijan käsikirja ja arvioijan käsikirja, jotka tallennetaan heidän käyttöönsä Optimaan.

Laatijoiden ja arvioijien seminaarit olivat koronapandemian aikana etä tapahtumia ja sen jälkeen hybriditapahtumia, joissa sekä lähi- että etäosallistuminen on mahdollista.

Tutkintolautakunnalla on päävastuu tutkinnon sisällöstä ja tutkintotuloksista. Lautakunta asettaa keskuudestaan työryhmän, joka tarkistaa kaikki tutkintotehtävät ja mahdollisesti esittää niihin muokkauksia. Työryhmä myös käy läpi tutkintosuoritusten arvioinnit ja esittää lautakunnalle tutkintosuoritusten hyväksymistä tai hylkäämistä. Lopulliset tutkintotehtävät sekä tutkintotulokset hyväksyy tutkintolautakunta kokonaisuudessaan.

Ennen kuin tutkinnon suorittaminen vuonna 2014 siirrettiin verkkoympäristöön, sen järjestämiseen liittyi monenlaista asiakirjojen tulostamista ja lähettämistä. Opetushallitus koosti ja kopioi jokaiselle tutkinnon suorittajalle koepaketin ja lähetti ne postitse tutkintopaikoille. Monivalintatehtävä suoritettiin rastittamalla käsin valitut vastaukset, käännökset kirjoitettiin tietokoneella ja tulostettiin lopuksi tutkintopaikalla kolmena kappaleena (molemmille arvioijille omansa ja yksi kappale Opetushallituksen arkistoon). Tutkinnon jälkeen käännössuoritukset lähetettiin kirjattuna kirjeenä ensin Opetushallitukseen ja sieltä arvioijille, ja käsin arvioidut suoritukset palautettiin vastaavasti Opetushallitukseen postitse. Monivalintatehtävät tarkistettiin Opetushallituksessa. Prosessi oli monimutkainen, virhealtis ja aikaa vievä, ja se vaati Opetushallitukselta monenlaista tarkistamista ja kirjanpitoa. Kun tutkintosuoritusten lähettäminen postitse poistui Optiman käyttöönoton myötä, tutkinnon tulokset valmistuvat nykyisin noin kuukautta aikaisemmin kuin ennen.

Verkkoympäristön käyttöönoton jälkeen ainoat paperit tutkintotilaisuudessa ovat olleet palautelomakkeet, jonka tutkinnon suorittaja täyttää tutkinnon yhteydessä. Tutkinnon suorittajilla on niin halutessaan oikeus saada tutkintotehtävät tulosteena tutkintopaikalla, mutta tätä mahdollisuutta ei ole paljoa käytetty hyväksi. Paperisia ovat myös tutkintolautakunnan puheenjohtajan ja sihteerin allekirjoittamat päätökset tutkintotuloksista ja tutkinnon hyväksytysti suorittaneiden tutkintotodistukset sekä todistukset auktorisoidun kääntäjän oikeudesta.

Siirtyminen sähköisten sovellusten ja järjestelmien käyttöön on muuttanut eri toimijoiden työskentelyä. Se on vaatinut hyvää suunnittelua, mutta itse käyttöönotto on sujunut pääosin hyvin. Kääntäjät ovat yleensä hyvin tottuneita sähköisten järjestelmien käyttäjiä ja käyttävät mm. sähköisiä termipankkeja ja erilaisia alustoja (ks. Koponen 2022).

Tutkinnon järjestämisen kannalta sähköiset järjestelmät ovat merkinneet nopeampaa ja turvallisempaa toimintaa. Optiman käytön ansiosta esimerkiksi tutkinnon sujuvuuden valvonta tutkintopäivänä muuttui radikaalisti, sillä Opetushallituksen edustajat seuraavat tutkinnon etenemistä Optimassa kaikilla tutkintopaikoilla reaaliajassa ja mahdollisiin häiriötilanteisiin saadaan korjaus nopeasti. Tutkinnon suorittajat palauttavat suorituksensa sähköisesti Opetushallituksen palvelimelle. Toisena esimerkkinä voidaan mainita Optiman käyttö tutkintolautakunnan työskentelyssä. Ennen vuosittaista marraskuussa järjestettävää tutkintoa lautakunnan työryhmä käy läpi arvioijien laatimat ja Optimaan tallennetut käännöstehtäväehdotukset. Lautakunta päättää työryhmän ehdotusten pohjalta lopulliset tutkintotehtävät. Samanlainen työskentely edeltää tutkintotulosten hyväksymistä: työryhmä käy läpi arvioijien Optimaan tallentamat tutkintosuoritusten arvioinnit ja tekee ehdotuksen lautakunnalle hyväksyttävistä ja hylättävistä suorituksista. Kaikilla lautakunnan jäsenillä on omaa työskentelyään varten pääsy Optiman tutkintotehtävä- ja arviointiosioihin.

Tietoturvallisuutta varmistetaan läpi prosessin usealla tavalla. Optiman käyttö tutkinnon järjestämisessä on myös salassapidon kannalta tärkeää, koska sähköposti-liikenne on haavoittuva ja käännöstehtävien arvioijille ja lautakunnan jäsenille tarkoitetut tiedostot suuria. Tutkinnossa on ensiarvoisen tärkeää, että tutkinnon suorittaja ja arvioijat pysyvät nimettöminä läpi prosessin, mikä Optimassa toteutuu. Lisäksi käytössä on Opetushallituksen palvelin, jonne tutkintosuoritukset ja todistukset arkistoidaan. Myös auktorisoitujen kääntäjien rekisteri noudattaa tarkkoja tietoturvaperiaatteita.

4 Sähköisten apuvälineiden käyttö tutkinnossa

Vuosien varrella kehityksen myötä tutkintolautakunnat ovat päivittäneet ohjeet auktorisoidun kääntäjän tutkinnossa sallituista ja kielletyistä apuvälineissä. Ammattikääntäjät ovat jo ainakin 1990-luvulta lähtien käyttäneet erilaisia teknologisia välineitä, ja sähköisten apuvälineiden kirjo laajenee jatkuvasti.

Apuvälineiden käyttö oli kielletty valantehneen kielenkääntäjän tutkinnossa, joka otettiin käyttöön vuonna 1967. Vuonna 1989 virallisen kääntäjän tutkinto seurasi valantehneen kielenkääntäjän tutkintoa, ja silloin apuvälineiden, kuten sanakirjojen, käyttö sallittiin. (Hietanen 2005: 184–185, 195.) Auktorisoidun kääntäjän tutkinnossa, joka vuonna 2008 korvasi virallisen kääntäjän tutkinnon, voi käännöstehtävissä käyttää monipuolisesti apuvälineitä. Tutkinnon suorittaja saa käyttää haluamiaan www-sivuilla olevia hakuteoksia ja elektronisia sanakirjoja sekä mukanaan tuomiaan sähköisiä materiaaleja. Kaikenlaisten yhteydenpitovälineiden sekä käännösmuistiohjelmien ja konekääntämisen käyttö on edelleen kiellettyä. (Leblay 2017b: 16; Salmi 2017: 32.)

Tekniikan kehittyessä ohjeita apuvälineiden käytöstä on jatkuvasti tarvetta tarkentaa. Tutkinnon verkkosivujen yleisissä ohjeissa apuvälineistä mainitaan vuonna 2023 seuraavaa:

Kieli- ja kääntämistaitoa mittaavat osiot suoritetaan tietokoneella, ja niissä voit hyödyntää kirjallisia ja elektronisia apuvälineitä (sanakirjat ja -tiedostot) sekä Internetiä. Sähköpostiyhteyksien ja käännösohjelmien käyttäminen on kielletty. (Opetushallitus 2023a, Auktorisoidun kääntäjän tutkinto).

Lisäksi tutkinnon suorittajille lähetettävissä ohjeissa korostetaan, että tutkinnon suorittaja ei saa käyttää kieliteknologioihin perustuvia tuotteita ja palveluita, jotka kääntävät tekstiä, ehdottavat käännösvastineita tai oikolukevat käännöstä kielivirheiden varalta.

Auktorisoidun kääntäjän tutkinnossa arvioidaan kielitaito, kääntämistaito ja auktorisoidun kääntäjän muu taito (Opetushallitus 2012: 8). Tutkinnossa täytyy varmistaa, että suorittaja hallitsee laillisesti pätevien tekstien kääntämisen. Käännösalan tutkijat Maarit Koponen ja Mary Nurminen toteavat, että konekäännös ei sellaisenaan ilman jälkieditointia ole riittävä. Näin erityisesti silloin, kun informaatioisisällön oikeellisuus on kriittistä, kuten terveyteen, lakiasioihin, maahanmuuttoon, sosiaaliturvaan tai verotukseen liittyvää. (Koponen & Nurminen 2020: 315–316; Koponen 2022: 272.) Laillisesti pätevää käännöstä vaativat tekstit liittyvät usein näihin aihepiireihin. Siksi on tärkeää, että tutkinnon suorittajat osoittavat itsenäistä käännöstaitoa.

Käännöstehtävien laadinnassa ja niiden arvioinnissa huomioidaan tutkinnon suorittajan mahdollisuuksia käyttää perinteisiä ja sähköisiä apuvälineitä. Eri kielet ovat eri asemassa apuvälineiden osalta. Esimerkiksi eurooppalaisissa kielissä on tarjolla laajasti apuvälineitä ja rinnakkaistekstejä, kun taas joissakin toisissa kielissä niitä ei ole. Lisäksi kielikohtaiset käännösongelmat ovat myös sidoksissa lähde- ja kohdekielten kulttuurien väliseen etäisyyteen, mikä on otettava huomioon (Kemppanen 2017: 55). Kun tutkinnossa lähdekielenä on suomi tai ruotsi, kaikki tutkinnon suorittajat kääntävät saman tekstin omaan kohdekieleensä. Kun käännetään muusta kielestä suomeen tai ruotsiin päin, on jokaisessa kielessä eri lähdetekstit.

Käännöstehtäviksi pyritään valitsemaan autenttisten toimeksiantojen kaltaisia tekstejä, jopa autenttisia anonymisoituja asiakirjoja. Tehtävien tulee kuitenkin olla myös riittävän haastavia, jotta ne mittaavat myös kielellistä kompetenssia. (Kemppanen 2017: 53.) Kielipareja on tutkinnossa vuosittain useita kymmeniä, joten käännöstehtävien laatiminen ja niiden sopivuuden varmistaminen vaativat laatijoilta ja tutkintolautakunnalta tarkkuutta.

Sähköisten järjestelmien ja apuvälineiden käyttö tutkinnossa on osoittautunut pääosin toimivaksi. Auktorisoitujen kääntäjien tutkintolautakunnan sihteeri Terhi Seinä toteaa, että vain täydellinen sähkökatkos voisi olla ongelmana tutkinnon suorittamisessa (Seinä 2017: 109). Vuonna 2015 sekä tutkinnon järjestäjät että sen suorittajat saivat konkreettista kokemusta sähköisten palvelujen aiheuttamista ongelmatilanteista, kun oikeudellisen aineiston julkinen ja maksuton internet-palvelu Finlex kaatui auktorisoidun kääntäjän tutkinnon suorittamisen aikana. Tosin tässäkin tilanteessa tuli todeksi näytettyä, että hyvin valmistautunut tutkinnon suorittaja löytää käännöstehtävässä tarvittavat säädöksiin liittyvät tiedot myös muuta kautta.

Vuonna 2022 tuli kuluneeksi 15 vuotta siitä, kun auktorisoidun kääntäjän tutkinto järjestettiin ensimmäistä kertaa uuden lainsäädännön mukaan. Tutkinnon hyväksymisprosentti on vuosina 2008–2022 vaihdellut 13 ja 25 %:n välillä (Opetushallitus 2023a, Tilastoja). Tilastojen valossa Optiman käyttöönotto ei näytä vaikuttaneen tutkintotuloksiin. Vuosina 2008–2013 keskimääräinen läpäisyprosentti oli 16,9 %. Niinä vuosina jokaisella tutkinnon suorittajalla oli omat tutkintokuoret, jotka sisälsivät jokaisen osion tutkintotehtävät sekä keskeiset ohjeet paperisina. Optiman aikana vuosina 2008–2022 läpäisyprosentti on keskimäärin ollut 21,4 %, kuitenkin niin, että alhaisimmat vuosittaiset hyväksymisprosentit tänäkin aikana olivat 13,6 % ja 16,7 %.

Hietanen nosti väitöskirjassaan esille, että virallisen kääntäjän tutkinnossa, jota vuoteen 2004 mennessä oli järjestetty 28 kertaa, keskimääräinen hyväksymisprosentti oli 20,8 %. Hän piti lukua alhaisena ja arveli tämän johtuvan mahdollisesti siitä, että osallistujilla ei aina ollut realistista käsitystä tutkinnosta. Hietanen totesi, että tarkempi tiedottaminen tutkinnosta ja tutkintoon liittyvä neuvonta sekä tutkintoon valmistava koulutus saattaisivat vähentää osallistujien määrää, koska osallistujilla olisi realistisempi näkemys tutkinnon vaativuudesta. (Hietanen 2005: 190.) Digitalisaatio on luonut uusia mahdollisuuksia tarjota tietoa tutkinnosta kiinnostuneille. Vuodesta 2021 lähtien Opetushallitus ja tutkintolautakunta ovat syyskuussa yhteistyössä Suomen kääntäjien ja tulkkien liiton kanssa järjestäneet infowebinaarin tutkinnosta. Aloite ensimmäisen webinaariin tuli Suomen kääntäjien ja tulkkien liitolta. Webinaareissa käsitellään tutkinnon sisältöä ja

arviointia. Kutsu on lähetetty kaikille tutkintoon ilmoittautuneille ja myös muut tutkinosta kiinnostuneet ovat voineet ilmoittautua webinaariin. Opetushallituksen ylläpitämällä verkkosivuilla on myös laajasti tietoa tutkinnon sisällöstä, valmistautumisesta ja arvioinnista. Tästä huolimatta hyväksymisprosentti on pysynyt melkein samana kuin virallisen kääntäjän tutkinnon aikana. Edelleen kuka tahansa itseään riittävän hyvänä kääntäjänä pitävä voi osallistua tutkintoon. Tutkinto on vaativa näyttötutkinto, jonka hyväksytty suorittaminen antaa auktorisoidun kääntäjän ammattipätevyyden ja pääsyn auktorisoitujen kääntäjien rekisteriin.

Uudessa tutkintojärjestelmässä on mahdollista saada auktorisointi myös maisterin tutkinnolla, joka sisältää laissa ja asetuksessa säädetty käännöstieteen opinnot (Laki auktorisoiduista kääntäjistä, L 1231/2007 § 2; Valtioneuvoston asetus auktorisoiduista kääntäjistä, A 1232/2007 § 1). Vuodesta 2010 lähtien on korkeakoulututkinnon perusteella rekisteröity yli 100 auktorisointia. Korkeakoulututkinnon perusteella auktorisointia voidaan hakea ainoastaan niissä kielipareissa, joissa yliopistoissa tarjotaan vaadittavia käännöstieteen opintoja.

Vastaavasti vuosina 2008–2022 on auktorisoidun kääntäjän tutkinnon hyväksytysti suorittamisen perusteella rekisteröity lähes 150 kääntäjää.

5 Auktorisoitujen kääntäjien rekisteri

Auktorisoitujen kääntäjien tutkintolautakunta ylläpitää auktorisoiduista kääntäjistä rekisteriä. Tietojen viemisestä rekisteriin ja rekisterin käytännön toiminnasta vastaa Opetushallitus. Rekisteriin pääsyn edellytyksenä on hyväksytty auktorisoidun kääntäjän tutkinto tai laissa määrätty auktorisoidun kääntämisen korkeakouluopinnot. (Laki auktorisoiduista kääntäjistä, L 1231/2007; Valtioneuvoston asetus auktorisoiduista kääntäjistä, A 1232/2007.) Rekisterin avulla Auktorisoitujen kääntäjien tutkintolautakunta valvoo auktorisoitujen kääntäjien toimintaa ja auktorisointien voimassaoloa. Rekisteri tarjoaa kääntäjäpalveluja tarvitsevalle mahdollisuuden varmistaa kääntäjän auktorisoinnin ja ottaa yhteyttä kääntäjään. Rekisterissä on yli 2000 auktorisoitua kääntäjää lähes sadassa kieliparissa.

Rekisteri toimi aikaisemminkin sähköisenä rekisterinä, josta auktorisoidun kääntäjän palveluita hakeva taho pystyi hakemaan tietoa rekisteriin merkityistä auktorisoiduista kääntäjistä. Kääntäjien nimet löytyivät rekisteristä, mutta heidän yhteystietojaan täytyi kuitenkin tiedustella Opetushallitukselta. Vuonna 2022 saatiin käyttöön uudistettu rekisteri, joka on ajan vaatimusten mukainen ominaisuuksiltaan ja näin ollen käyttäjälämpömpi kuin aikaisempi rekisteri. Asiakas voi etsiä sopivan kääntäjän rekisterin hakukonetta käyttäen ja ottaa kääntäjään suoraan yhteyttä yhteydenottolomakkeen avulla. Kolmikielinen rekisteri vastaa asiakkaiden ja rekisteröityjen auktorisoitujen kääntäjien tarpeisiin entistä paremmin mahdollistamalla suoran kontaktin asiakkaan ja kääntäjän välillä. Rekisterin hakukielenä ovat suomi, ruotsi ja englanti. Yhdenvertaisen näkyvyyden turvaamiseksi kääntäjät arvotaan satunnaiseen järjestykseen kerran vuorokaudessa. (Ks. Opetushallitus 2023c, Auktorisoitujen kääntäjien rekisteri.)

Auktorisoitujen kääntäjien tutkintolautakunta ja Opetushallitus käyttävät rekisteriä yhteydenpidossaan auktorisoituihin kääntäjiin. Vähintään kerran vuodessa lähetetään kääntäjille tiedote, jossa käsitellään auktorisoituun kääntämiseen ja auktorisointiin liittyviä asioita. Rekisterin kautta muistutetaan myös auktorisoinnin uusimisesta viiden vuoden välein.

6 Tarpeisiin perustuvaa jatkuvaa kehittämistä

Auktorisoitujen kääntäjien tutkintolautakunnan ja Opetushallituksen tutkintojärjestelmän kehittämisessä ja ylläpidossa myös palvelunäkökulma on keskeinen. Tutkinto palvelee henkilöitä, jotka haluavat auktorisoidun kääntäjän oikeudet. Auktorisoitujen kääntäjien rekisteri palvelee käännöspalveluita etsiviä asiakkaita sekä auktorisoituja kääntäjiä ja viranomaisia, jotka haluavat varmistua auktorisoinnin voimassaolosta. Kehittämisessä ja ylläpidossa otetaan huomioon myös toimintaympäristön muutoksia.

Tutkintojärjestelmän kehittämistä koskevia aloitteita ja ideoita saadaan lautakunnan jäseniltä, tutkintotehtävien laatijoilta ja arvioijilta sekä Opetushallitukselta. Jokaisen tutkintotilaisuuden yhteydessä kerätään myös tutkinnonsuorittajilta palautetta sekä tutkinnon kehittämiseen että tutkimustarkoituksiin. Lautakunnan yhteydet korkeakouluihin ovat tiiviitä, ja tutkintojärjestelmään kohdistuvaa tutkimusta ovat tehneet niin yliopistojen tutkijat kuin jatko-opiskelijat ja yliopistojen maisterivaiheen opiskelijat. Tutkimuksista saadut tulokset ja kehittämis ehdotukset ovat arvokkaita tutkintojärjestelmän kehittämisessä. Tutkimuskohteina ovat olleet niin auktorisointijärjestelmä ja auktorisoidun kääntäjän tutkinto (mm. Salmi & Kivilehto 2018; 2020; Kivilehto 2021) kuin myös auktorisoitujen kääntäjien ammatillinen toiminta (mm. Oksanen & Santalahti 2020; Kaltiokumpu-Blomgrén 2020).

Yhtenä esimerkkinä auktorisoitujen kääntäjien toimintaympäristön viime vuosien muutoksista on ollut aikaisemmin käännettävien yleisten asiakirjojen korvaaminen monikielisillä vakiolomakkeilla. EU-maan viranomaisten on Euroopan parlamentin ja neuvoston asetuksen perusteella (EU 2016/1191) hyväksyttävä toisten jäsenvaltioiden viranomaisten antamat yleiset asiakirjat, esimerkiksi syntymätodistus, notaarin vahvistama avioliittotodistus, tuomioistuimessa annettu tuomio, ja niiden oikeaksi todistetut jäljennökset aidoiksi ilman aitouden todistavaa leimaa (eli apostille-todistusta).

Toisena esimerkkinä toimintaympäristön muutoksista voidaan mainita, että tutkintojärjestelmän säädöksissä on päivitystarpeita esimerkiksi auktorisoidun kääntäjän asuinpaikan suhteen. Lain mukaan sen tulee olla EU- tai ETA-alueella. Näiden alueiden ulkopuolella vakituisesti asuvat auktorisoidut kääntäjät eivät voi toimia auktorisoituina kääntäjinä. Nykyisellä liikkuvuuden aikaudella tämä säädös ei ole perusteltu, ja siihen pyritään saamaan muutosta.

Opetushallituksen strategiassa määriteltyt yhteiskunnalliset tavoitteet ja toimintatapa näkyvät selkeästi auktorisoidun kääntäjän tutkintojärjestelmän kehitystoiminnassa. Yhteiskunnallisissa tavoitteissa mainitaan avainsanoina mm. *sivistys, osaaminen, koulutustason nousu, kansainvälistyminen, kestävyysosaaminen ja yhdenvertaisuus*.

Opetushallituksen toimintatapakuvaus soveltuu myös tutkintojärjestelmään: *Toimimme yhdessä avoimesti, vastuullisesti ja vaikuttavasti oppijan parhaaksi.*

Lähdeluettelo

Asetus 2016/1191/EU. Asetus kansalaisten vapaan liikkuvuuden edistämisestä yksinkertaistamalla tiettyjen yleisten asiakirjojen esittämistä Euroopan unionissa koskevia vaatimuksia sekä asetuksen (EU) N:o 1024/2012 muuttamisesta. Saatavissa: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2016/1191/oj> [viitattu 13.12.2023].

Hietanen, Kaarina 2005. *Virallinen kääntäjä paljon vartijana. Ammattitoiminnan ja auktorisointimenettelyn yhteensovittamisen haaste.* Väitöskirja. Tampere: Tampereen yliopisto.

Kaltiokumpu-Blomgrén, Marianne 2020. *Kuka olet, auktorisoitu kääntäjä? Selvitys auktorisoitujen kääntäjien koulutuksesta, ammatinharjoittamistaustoista sekä ammatillisesta nykytilanteesta.* Pro gradu -tutkielma. Turku: Turun yliopisto, Kieli- ja käännöstieteiden laitos, Humanistinen tiedekunta, Ranska, käännösviestinnän opintopolku. Saatavissa: <https://www.utupub.fi/handle/10024/150964> [viitattu 13.12.2023].

Kemppanen, Hannu 2017. Auktorisoidun kääntäjän tutkinnon tehtävien laadinta ja arviointi: Venäjän kielen näkökulma. Teoksessa: Tarja Leblay (toim.) *Auktorisoidun kääntäjän tutkinnon historiaa ja nykypäivää.* Helsinki: Opetushallitus, Raportit ja selvitykset 2017:16, 49–60.

Kivilehto, Marja 2021. ”Olis sen voinut suoraankin kääntää”. Kulttuurisidonnaisuus auktorisoidun kääntäjän tutkinnon lain ja hallinnon käännöstehtävässä vuonna 2021. *MikaEL* 16, 43–58. Saatavissa: <https://www.sktl.fi/liitto/seminaarit/mikael-verkkojulkaisu/vol/mikael-vol16-2023/> [viitattu 13.12.2023].

Koponen, Maarit & Mary Nurminen 2020. Konekäännös tiedon saavutettavuuden edistäjänä ja esteenä. Teoksessa: Marja Hirvonen & Tuija Kinnunen (toim.) *Saavutettava viestintä. Yhteiskunnallista yhdenvertaisuutta edistämässä.* Helsinki: Gaudeamus, 304–318.

Koponen, Maarit 2022. Teknologiavälitteinen kääntäminen. Kääntäjä ja kone käännösten tuotantotaloudessa. *Tiede ja edistys* 4/2022, 267–281. <https://doi.org/10.51809/te.120121>

Laki auktorisoiduista kääntäjistä 2007/1231. Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20071231> [viitattu 13.12.2023].

Leblay, Tarja 2017a (toim.) *Auktorisoidun kääntäjän tutkinnon historiaa ja nykypäivää.* Helsinki: Opetushallitus, Raportit ja selvitykset 2017:16.

Leblay, Tarja 2017b. Auktorisoidun kääntäjän tutkinnon kehittämistyöstä. Teoksessa: Tarja Leblay (toim.) *Auktorisoidun kääntäjän tutkinnon historiaa ja nykypäivää.* Helsinki: Opetushallitus, Raportit ja selvitykset 2017:16, 13–19.

Oksanen, Henrik & Miia Santalahti 2020. Auktorisoidun kääntämisen tila 2019. Kyselytutkimus auktorisoitujen käännösten tekstilajeista ja auktorisoidun kääntäjän ohjeiden käytöstä. *MikaEL* 13, 25–42. Saatavissa: <https://www.sktl.fi/liitto/seminaarit/mikael-verkkajulkaisu/vol/mikael-vol13-2020/> [viitattu 13.12.2023].

Opetushallitus 2012. *Auktorisoidun kääntäjän tutkinnon perusteet*. Opetushallitus, Määräykset ja ohjeet 2012:40. Helsinki: Opetushallitus.

Opetushallitus 2023a. Auktorisoidun kääntäjän tutkinto. Saatavissa: <https://www.oph.fi/fi/palvelut/auktorisoidun-kaantajan-tutkinto> [viitattu 13.12.2023].

Opetushallitus 2023b. Auktorisoidun kääntäjän tutkintojärjestelmä. Saatavissa: <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/kieli-ja-kaantajatutkinnot/auktorisoidun-kaantajan-tutkinto> [viitattu 13.12.2023].

Opetushallitus 2023c. Auktorisoitujen kääntäjien rekisteri. Saatavissa: <https://akr.opintopolku.fi/akr/etusivu> [viitattu 13.12.2023].

Salmi, Leena 2017. Tähänastisten suomalaisten kääntäjätutkintojen vertailua. Teoksessa: Tarja Leblay (toim.) *Auktorisoidun kääntäjän tutkinnon historiaa ja nykypäivää*. Opetushallitus, Raportit ja selvitykset 2017:16. Helsinki: Opetushallitus, 26–33.

Salmi, Leena & Marja Kivilehto 2018. Translation Quality Assessment: Proposals for Developing the Authorised Translator's Examination in Finland. Teoksessa: Annikki Liimatainen, Arja Nurmi, Marja Kivilehto, Leena Salmi, Anu Viljanmaa & Melissa Wallace (toim.) *Legal Translation and Court Interpreting: Ethical Values, Quality, Competence Training*. Berlin: Frank & Timme, 179–198.

Salmi, Leena & Marja Kivilehto 2020. A Comparative Approach to Assessing Assessment. Revising the Scoring Chart for the Authorized Translator's Examination in Finland. Teoksessa: Fernando Prieto Ramos (toim.) *Institutional Translation and Interpreting: Assessing Practices and Managing for Quality*. New York: Routledge, 9–25.

Seinä, Terhi 2017. Auktorisoidun kääntäjän tutkintojärjestelmän hallinnoinnista. Auktorisoidun kääntäjän tutkintojärjestelmän sihteerin ja teknisen sihteerin tehtävistä. Teoksessa: Tarja Leblay (toim.) *Auktorisoidun kääntäjän tutkinnon historiaa ja nykypäivää*. Opetushallitus, Raportit ja selvitykset 2017:16. Helsinki: Opetushallitus, 104–110.

Valtioneuvoston asetus auktorisoiduista kääntäjistä 1232/2007. Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20071232> [viitattu 13.12.2023].

Kirjoittajat

FT, erityisasiantuntija **Gun-Viol Vik** toimi auktorisoidun kääntäjän tutkintolautakunnan puheenjohtajana vuosina 2018–2022. Tätä ennen hän toimi tutkintotehtävien laatijana ja arvioijana. Hänen työpaikkansa on Diakonia-ammattikorkeakoulu.

Sähköpostiosoite: gun-viol.vik(at)diak.fi

FM, opetusneuvos **Terhi Seinä** toimii Opetushallituksessa Auktorisoitujen kääntäjien tutkintolautakunnan sihteerinä. Hän vastaa auktorisoidun kääntäjän tutkintojärjestelmän toiminnasta ja koordinoi toimijoiden yhteistyötä.

Sähköpostiosoite: terhi.seina(at)oph.fi